

TENGELY ADRIENN

A MÁJUSI LITÁNIA MEGJELENÉSE MAGYARORSZÁGON ÉS MEGHONOSODÁSA EGER VÁROSÁBAN¹

Abstract. The Introduction of the May Devotion in Hungary and Its Establishment in the City of Eger. In the first half of the 19th century, a new devotional trend emerged in Hungarian Catholic religious practice—Catholic Romanticism, which sought to revive Marian devotion in response to the rationalism of the Enlightenment. As part of this movement, the May devotion to the Virgin Mary (also known as the Litany of May) became widespread. Its aim was to honor the Virgin through daily prayers, meditations, and communal rituals during the most beautiful month of spring. Originating in Italy, the devotion spread across Central Europe by the mid-19th century, reaching Hungary as well. This study pays particular attention to the appearance of the first Hungarian-language prayer books, the role of the Institute of the English Ladies in Eger in promoting the devotion from the 1860s onward, and the process through which the litany became institutionalized and adopted in communal forms. The spread of this devotional practice served as a means of preserving religious observance and gained broad support from both church authorities and society at large.

Keywords: 19th-century religious practice, Archdiocese of Eger, Roman Catholic devotion, Marian piety, prayer book

Az 1830–40-es években a magyar katolikus hitéletben a felvilágosodás szenvtelenségével szemben ismét felértékelődött a vallási lelkiület érzelmes kifejezése. Ezen jelenség több okra vezethető vissza. Egyrészt néhány vezető egyházi személyiség – elsősorban Scitovszky János rozsnói, majd pécsi püspök, később esztergomi érsek – szorgalmazni kezdte egyes korábbi barokk hitéleti elemek felújítását – bár az időközben megváltozott közízlés hatására már némileg visszafogottabb formában –, másrészt hazánkban is megjelent az érzelmekre nagy hangsúlyt helyező új lelkiségi irányzat, az ún. katolikus romantika. Továbbá a felvilágosodás eszméinek széles körű térnyerése következtében a 19. század derekára már jól

¹ A tanulmány az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával jött létre.

érzékeltetően megindult a magyar társadalom elvallástalanodása,² melynek megállítására a papság célravezető eszköznek vélte a vallási érzelmek elmélyítésére alkalmasnak tartott különféle új szertartások és ájtatosságok bevezetését. Ilyen volt például a halottak napi temetői ájtatosság, az év végi hálaadás, az ünnepélyes elsőáldozás, a népmissziók és a májusi Mária-ájtatosság is.³

A májusi Mária-ájtatosság – közkeletű nevén májusi litánia – lényege, hogy a hívők a legszebb tavaszi hónapot Szűz Mária tiszteletének szenteljék, és ennek megnyilvánulásaként minden nap Szűz Máriához kapcsolódó imákat, elmélkedéseket és erénygyakorlatokat végezzenek egyénileg vagy közösségben, illetve lehetőség szerint minél gyakrabban hallgassanak szentmisét, illetve gyónjanak és áldozzanak.⁴ Az ájtatosság ma ismert formájában a 18. században jött létre Itáliában, bár ennek pontos helye – Róma vagy Nápoly – kérdéses.⁵ Az új ájtatosság hamarosan eljutott Franciaországba és Spanyolországba is, majd pedig a 19. század elején Svájcba és Belgiumba. Német földön, Ausztriában és Lengyelországban 1840 körül jelent meg. A májusi ájtatosság pápai támogatást is elnyert: VII. Pius pápa 1815-ben és 1822-ben, majd XI. Pius pápa 1933-ban búcsúkkal látta el, és XII. Pius pápa is nagyra értékelte és erősen ajánlotta végzését.⁶

Hazánkban a katolikus sajtó először az 1830-as évek végén említi röviden a májusi ájtatosságot, igaz, még csak a *Der Katholik* című német lap 1838. januári számának ismertetésekor futólag ajánlva egy erről szóló könyvet: „A Mária tiszteletében töltött hónap említést s ajánlást érdemlenek.”⁷ 1844-ben jelent meg az első ismert ilyen témájú magyar nyelvű imakönyv *A Boldogságos Szűz Mária havi tisztelete* címmel Bécsben egy *Monat Mariae* című német nyelvű kiadvány fordításaként a mechtaristák nyomdájában. A könyv lefordításának és megjelentetésének oka ezen ájtatosság magyarországi megismertetése és elterjesztése volt, illetve ezáltal a magyar hívek csökkenőben lévő hagyományos

² Kósa 1995; Katus 1991; Szigeti 2004; Tengely 2020.

³ Tamási 2013; Tengely 2021; Kelemen 2015.

⁴ Zádori Ev. 1866 IV.; Radó 1960.

⁵ Már a 16. században Rómában Néri Szent Fülöp maga köré gyűjtötte május napjain az ifjúságot a Mária-szobroknál vagy -oltároknál, hogy elvonja őket a városban dívó tavaszi, sokszor erkölcsromboló mulatságoktól. A ma ismert forma kialakulásának körülményei kérdésesek. Radó Polikárp kutatásai szerint először a nápolyi Santa Chiara-templomban vezette be P. Ansaloni jezsuita atya a 18. század elején. Zádori János szerint erre Rómában került először sor – szintén a tavaszi mulatságok „ellensúlyozására” – egy Lalucia nevű buzgó pap jóvoltából, és onnan terjedt el a többi olasz városba. Szigly ezzel szemben úgy tudja, hogy a 18. század közepén Rómában egy vallási társulat alakult, mely Mária egész május havi tiszteletét tűzte ki célul ájtatosságok és erénygyakorlatok által, s ez terjedt el később. Radó 1960: 300.; Zádori Ev. 1866: I–II.; Szigly 1846: IV–V.

⁶ Szigly 1846: V–VI.; Zádori Ev. 1866: IV–V.; Radó 1960: 300.

⁷ *Literaturai Szemle*. Szion 1838. július 19. 20.

Szűz Mária-tiszteletének fellendítése. A könyv a májusi hónap minden napjára tartalmazott egy elmélkedést Mária életének egyik eseményéről vagy valamelyik erényéről, egy imádságot a Lorettói litánia⁸ valamelyik invokációjához kapcsolódóan, egy Szűz Máriát különösen tisztelő szent életrajzát és egy a témához kapcsolódó, személyes hangvétellő lelkigyakorlatos szöveget. A könyvet még elsősorban magánájtatosságra szánták, nem olyan közösségi vallásgyakorlati alkalmakra, mint amelyek később kialakultak. Az imakönyvről a Religio és Nevelés irodalmi melléklapja, az Egyházi Literaturai Lap könyvismertetést is megjelentetett, melyben nagyon dicsérőleg szólt róla, csakúgy, mint az új ájtatosságról: „melly ha az áldott iker-hazának elterjedni s érdeme szerint méltányoltatni fog, bizonyny rövid idő lepergése alatt oly gyümölcsöket mutatand föl, melyeken méltó oka lesz szíve mélyéből örülnie minden vallásos népbarátnak.”⁹

Két évvel később, 1846-ban egy újabb, hasonló imakönyv jelent meg immár egy magyar szerző, Szigly Károly ráckevei plébános tollából Mária Vezér-csillag címmel. A több mint háromszáz oldalas, szép kiállítású kötet elején – mintegy „kedvcsinálónak” – egy tavaszias hangulatú, rendkívül bájos kép található, melyen Szűz Mária látható ölében a kisgyermek Jézussal, aki egy bőségszaruból rózsákat hint. Ezekből négy gyermek – köztük egy virágkoszorús kisleány liliummal a kezében – virágfüzért fon, mely egyaránt utal a virágzás hónapjára, a rózsafüzér-imádságra és a gazdag lelki kegyelmekre, melyek az ájtatosság végzésétől várhatóak.¹⁰ Az Előszóban a szerző ismerteti az ájtatosság történetét és a hozzá kapcsolódó búcsúkat, valamint a könyv megírásának motivációját, miszerint tapasztalata szerint a vallásos buzgalomnak a korban megnyilvánuló csökkenésével a Mária-tisztelet is hanyatlóban van, melynek ellensúlyozására szánja munkáját. A kötet felosztása hasonló az előző műhöz, itt is elsősorban a májusi napi magánájtatosságokhoz kívánt anyagot nyújtani a szerző, elsősorban tanító jelleggel. Ennek megfelelően minden napra közölte a Lorettói litánia egy megszólítását, egy hozzá kapcsolódó elmélkedést valamely hitbeli vagy erkölcsi igazságról egy imával és egy erkölcsi elbeszélést vagy részletet Szűz Mária vagy a szentek életéből. A mű valójában nem annyira Mária-központú, mint az előző munka, vagy mint amit az Előszó ígér, hanem benne mindenféle hitéleti téma megtalálható, például a gyónás, az áldozás, a szentkultusz csakúgy, mint a miseimák.¹¹

⁸ Középkori eredetű Szűz Mária-imádság, mely Mária különféle megszólításaihoz kapcsolódó könyörgéseket tartalmaz.

⁹ A Boldogságos Szűz Mária... 1844; Lönhardt 1844: 65–66. A könyvet eredeti formájában sajnos nem sikerült feltalálnom, az itt közölt információk az Egyházi Literaturai Lapban megjelent könyvismertetésből származnak.

¹⁰ Hasonló képtípus Szilárdfy Zoltán szentképgyűjteményében is megtalálható egy „Marien-Mai” feliratú 1840 körüli képen. Szilárdfy 1997: 304. kép.

¹¹ Szigly 1846.

Szűz Máriának mint májusi királynőjének ábrázolása Szigly Károly Mária Vezér-csillag című művének elején (1846)

A májusi ájtatosság azonban a reformkorban még csak egyéni magánájtatosság formájában volt jelen, és nem ért el tömegeket sem.¹² Azonban az 1850–1860-as években egyre ismertebbé vált: „Hazánkban néhány év óta nemcsak városokban, hanem némely faluhelyt is megtartották. És mindazok, kik benne részt vettek, örvendezve emlegetik, hogy mennyi édes perczeket okozott, mennyi szent elhatározást termeszett szivökben, s mennyi kegyelem részeseivé tette őket a Szentanyának májushavi tisztelete” – írja Zádori János 1866-ban.¹³ A „májusi ájtatoskodók” számára

újabb imakönyvek jelentek meg magyar szerzőktől,¹⁴ s az 1859-ben alakult hazai Oltáregylet is erőteljesen propagálta.¹⁵ Közben mindinkább közösségi ájtatossággá is vált, de úgy, hogy közben megmaradt magánáhitati formája is, vagyis az otthon mondandó imák és erénygyakorlatok kiegészítették egymást a templomi ájtatossággal, bár természetesen önmagukban is végezhetőek voltak.¹⁶ Átmeneti formát jelentett egy-egy család házi májusi ájtatossága, melyet szintén erősen ajánlottak, főleg, ha a településen a közösségi templomi ájtatosság még nem honosodott meg.¹⁷ Ez utóbbiak menete általában a következő volt: virágokkal díszítették fel Szűz Mária oltárát – vagy valamely Mária-szobrot vagy -képet¹⁸ –, amely előtt május minden napján estefelé összegyűltek a hívek. Itt Mária-éneket énekeltek, majd – ha nem is minden nap, de legalább szombaton és vasárnap – a pap elmélkedést tartott, elénekelték a Lorettói litániát, majd szentségi áldást követően újabb Mária-énekek következtek. Emellett minden reggel

¹² Mindszenty 1864: 2.

¹³ Zádori Ev. 1866: II.

¹⁴ Például Zádori János és Mindszenty Gedeon fentebb említett könyvei.

¹⁵ Radó 1960: 300.

¹⁶ Mindszenty Gedeon és Zádori János fent említett könyvei egyaránt tartalmaztak minden májusi napra egy-egy Mária-imát és elmélkedést, de ugyanakkor leközltek a templomi ájtatosságokhoz kapcsolódó szövegeket is.

¹⁷ Zádori Ev. 1866: V–VI.; Mindszenty 1864: 4. Ez valóban sok helyen meg is valósult: Hetény 2011: 405, 437.

¹⁸ Szilárdfy Zoltán gyűjteményének egy rendkívül bájos, 1840 körüli biedermeier szentképén is láthatjuk ezt. Szilárdfy 1997: 305. kép.

misét tartottak a Mária-oltárnál – szombaton, Mária napján szentségkitétellel –, és szombati napokon elimádkozták a rózsafüzért is.¹⁹ Az 1860-as években még csak néhány templomban tartottak ilyen ájtatosságot, majd egyre több helyen elterjedt, melyekre az egyes településeken némileg eltérő formában került sor.²⁰

Szűz Mária ábrázolása

Mindszenty Gedeon A Boldogságos Szűz Mária hava
című egri imakönyvének elején (1864)

Eger városában az elsők között honosították meg az új ájtatosságot. 1860-ban a városban nemrég, 1852-ben letelepült angolkisasszonyok arra kérték Bartakovics Béla érseket, hogy leánynevelő intézetük kápolnájában²¹ hadd tartsák meg ezt az új ájtatosságot, aki természetesen örömmel megengedte nekik.²²

Az ájtatosság május elsejétől a hónap utolsó napjáig tartott, s minden nap egy reggeli misét és egy délutáni ájtatosságot foglalt magában. Minden reggel szentmisét tartottak a kápolnában, mely előtt a pap az Oltáriszentséggel áldást osztott a híveknek, akik közben a ma is használatos „Áldunk téged, oh angyali kernyér...” kezdetű éneket énekelték. A szentmise alatt a hívek – elsősorban az intézet növendékei – máriás énekeket zengtek, melyek gazdag csokrárt találták Mindszenty Gedeon lentebb ismerttetendő könyvében. A mise végén a hívek a „Kérünk téged...” kezdetű éneket énekelték, majd újra szentségi áldást kaptak, s a szertartás egy Mária-énekkal ért véget.

Délutánonként a vecsernye keretében került sor a tényleges májusi Mária-ájtatosságra a kápolnában, szintén szentségkitétellel és áldással, melynek menete ugyanaz volt, mint a mise előtt. Ezután a hívek – valószínűleg a pap vezetésével – elénekelték a Lorettói litániát és a liturgikus évnek megfelelő Mária-antifónát, majd a pap vezetésével a szokásos litánia utáni imák mellett elmondták a legősibb, ókeresztény eredetű „Oltalmad alá futunk...” kezdetű Mária-imát. Végül ugyanazon formaságok szerint, mint a mise, szentségi áldással

¹⁹ Zádori Ev. 1866: III–IV.

²⁰ Például az ájtatosság menetének leírása néhány templomban: Májusi ájtatosság... budapest-terézvárosi... 1912; Májusi ájtatosság... ferencvárosi... 1915; Május havi déleesti ... 1912.

²¹ A felújított épületben a kápolna 1855-ben készült el. Breznay 1935: 13–14.

²² Emlékirat az angolkisasszonyok ... 1885: 77.

zárult a vecsernye is, majd pedig befejezésül ismét egy Mária-ének következett. Vasárnap és ünnepeken a litánia után még elmondtak egy Miatyánkot és egy Üdvözlégy Máriát is a pápáért. A vecsernye végeztével a lelkipásztor minden nap gyóntatott is. Az utolsó ájtatosság egyben hálaadás is volt, amikor elénekeltek a *Te Deumot*²³ magyarul vagy a hasonló hálaadó „Téged Isten magasságban” éneket, valamint elmondtak egy, az alkalomhoz kapcsolódó, Mária további oltalmát és segítségét kérő imát.²⁴

Május első és utolsó napján, valamint vasárnaponként és ünnepnapokon szentbeszéd is kapcsolódott a vecsernyéhez Szűz Mária érenyeiről és ennek követéséről, valamint Isten anyjának tiszteletéről. Ez a rend később, 1884-től annyiban módosult – bizonyára az ájtatosság nagy népszerűsége miatt –, hogy már minden nap tartottak szentbeszédet a vecsernye előtt április utolsó napjától kezdve május utolsó napjáig. A szónokok az egri papság színe-virágából kerültek ki, sőt egy idő után már más településekről is hívtak vendégpapokat. Az első szónok Begovcsevics László szemináriumi lelkiigazgató volt, akit Mindszenty Gedeon tanítóképző intézeti igazgató követett. Majd Lengyel Miklós kanonok, későbbi nagyprépost, Zsasskovszky József szemináriumi lelkiigazgató, Vochler Alajos kömlői és Tersztyánszky Dezső fényeslitkei lelkipásztorok, Katinszky Gyula egri tanítóképzői tanár, Párvy Sándor érseki titkár, későbbi szepesi püspök, Bartalos Gyula szemináriumi lelkiigazgató, Demkó György hittanár és Zimmermann István kalocsai jezsuita atya követte őket.²⁵

Az ájtatosság hangulatát bizonyára nagyban emelte, hogy a májusi napokban az intézet kápolnájában egy Szűz Máriát ábrázoló képet vagy szobrot virágokkal gazdagon felékesítettek és a hívek elé helyeztek.²⁶ A kápolnában kezdetben a szeplőtelenül fogantatott Szűz Máriát ábrázoló oltárképet díszítették virágokkal rózsafüzér vagy M alakban, de később Lengyel Miklós kanonok, későbbi nagyprépost adományozott a kápolnának egy fehér gipsz Mária-szobrot, melyet feldíszítve az oltár mellé helyeztek. A későbbi években ezt használták, de előfordult, hogy más Mária-ábrázolást tettek ki, például egyik évben egy „Csodálatos Anyát” ábrázoló képet, illetve máskor egy színezett Mária-szobrot. Végül egy művészi kivitelű Mária-szobor került a kápolnába, melyet az első májusi ájtatosság huszonöt éves jubileumán ünnepélyesen az oltár fölé helyeztek. Bartakovics

²³ Az egyházban hálaadás alkalmával ma is szokásos, a Szentháromságot dicsőítő ókeresztény eredetű himnusz.

²⁴ Mindszenty 1864: 2–4. A fent ismertetett egyes énekek és imák szövege megtalálható a könyvben.

²⁵ Emlékirat az angolkisasszonyok ... 1885: 77–78.

²⁶ Mindszenty 1864: 2.

Béla, majd Samassa József érsek minden évben az érseki díszkert és üvegház legszebb virágait küldte a kép vagy szobor méltó feldíszítésére.²⁷

Az ájtatosság menetét és az ott elhangzott imák és énekek szövegét 1864-ben Mindszenty Gedeon egri székesegyházi hitszónok, a tanítóképző intézet igazgatója egy szép kiállítású, képekkel gazdagon illusztrált imakönyvben is megjelentette, egyrészt, hogy népszerűsítse, másrészt pedig, hogy a résztvevők számára segítséget nyújtson. Mindszenty a közismert régebbi Mária-énekek mellett Guido Görres német költő máriás énekszövegeit is közölte imakönyvében. A könyvben ezek mellett helyet kaptak olyan Máriához kapcsolódó imák is, melyeket a korabeli szokás szerint a hívek a latin nyelvű szentmise egyes részei alatt magukban mondhattak. A könyv a fentebb ismertetett művekhez hasonlóan alkalmas volt a májusi ájtatosság magányos végzésére is – a közösségi áhítat helyett vagy mellett –, mivel május minden napjára tartalmazott egy Máriához kapcsolódó imát – többségében Szűz Máriát különösen tisztelő szentek imáit – és egy énekszöveget is. Az ájtatossághoz kapcsolódó megfelelő lelkiület feltétele volt a gyónás és az áldozás, melyhez szintén segítséget nyújtott a könyv, a lelkiismeret-vizsgálatot elősegítő és a bűnbánathoz és a szentség vételéhez kapcsolódó, illetve a három „isteni erény”, a hit, remény és szeretet érzületét felindító szövegek közlésével. A könyv végén helyet kapott a rózsafüzér titkainak ismertetése is.²⁸

Az új ájtatosságon már az első évben sokan megjelentek, nemcsak az intézet növendékei, hanem a felnőtt hívek közül is. A város úrhölgyei, akik bizonyára szoros kapcsolatot ápoltak az apácaikkal, különösen előszeretettel látogatták, és sokat tettek az ájtatosság fényének emeléséért; de az alacsonyabb osztályokból is sokan jöttek nők, sőt a korban egyre inkább ritkaságszámba menően minden néprétegből származó férfiak is. A résztvevők száma évről évre növekedett, s az ájtatosság az 1880-as évekre már olyan népszerű lett, hogy a hívek megtöltötték a kápolnát, a kart, sőt még a sekrestyét is. Ebben talán az is szerepet játszott az ájtatosság megítélését emelve, hogy Bartakovics Béla, majd pedig Samassa József érsek is rendszeresen részt vett rajta.²⁹

Hamarosan országszerte elterjedt a májusi litánia szokása, és a 20. század egyik legkedveltebb templomi ájtatosságává vált,³⁰ melyet a hozzá kapcsolódó gazdag áhítati irodalom is jól tükröz.³¹ Az ájtatosság gyors térnyerésének okai

²⁷ Emlékirat az angolkisasszonyok ... 1885: 77. A kápolna a májusi ájtatosságra zöldekkel és virágokkal gazdagon feldíszített oltáráról még képeslapok is megjelentek: Az angolkisasszonyok egri intézetének oltára; Az angolkisasszonyok egri intézetének kápolnája.

²⁸ Mindszenty 1864.

²⁹ Emlékirat az angolkisasszonyok ... 1885: 77–78.

³⁰ Hetény 2011: 436–437.; Gy. Gömöri 2021.

³¹ Például: Zeligier é. n.; Orosz 1923; Vermeersch 1926; Czumbel 1934; Május hava 1935; Május havi ájtatosság ... 1938.

között a hazánkban hagyományosan élénk Mária-tisztelet mellett nyilván szerepet játszott az 1846-os la salette-i és az 1858-as lourdes-i Mária-jelenés hatására az egész világegyházban felvirágzó Mária-kultusz is. De felmerül annak lehetősége is, hogy ez részben annak is köszönhető, hogy májusban korábban is sok helyen szokásban volt Nepomuki Szent János ünnepének (május 16.) nyolcadában a szent tiszteletére kilencedet tartani közösségi ájtatosság formájában,³² melyet sok helyen felválthatott az új ájtatosság. A májusi Mária-ájtatosság napjainkban is szokás a katolikus templomokban, igaz, a vallásos népesség elöregedése miatt egyre inkább visszaszoruló mértékben.³³

FORRÁSOK

A Boldogságos Szűz Mária havi tisztelete. 1844: Bécs.

Czumbel Lajos 1934: *Május királynője. Elmélkedések Szűz Máriáról.* Baia-Mare-Nagybánya.

Ditsőséges Nepomuki Sz. Jánosnak nyolctzadnapi tisztelete, mely az ő ünnepének alkalmazásával tartatik. 1805: Eger.

Kilencz-napi tisztelete a Krisztus ditsőséges mártírjának Nepumutznus Sz. Jánosnak. 1809: Eger.

Lönhardt Ferencz 1844: Honi irodalom. *Egyházi Literatúrai Lap* (4.) 1. 65–66.

Május hava. Áhítatgyakorlatok a Szűzanya hónapjára. 1935: Budapest.

Május havi ájtatosság a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére. 1938: Debrecen.

Május havi déleesti ájtatosságnak szövege. 1912: Eperjes.

Májusi ájtatosság. A Boldogságos Szűz Mária tiszteletére a budapest-terézvárosi plébániatemplomban szokásos ájtatosság sorrendje, ima- és énekgyűjteménye. 1912: Budapest.

Májusi ájtatosság. A budapesti ferencvárosi plébániatemplomban Szűz Mária tiszteletére tartani szokott májusi ájtatosság sorrendje és énekgyűjteménye. 1915: Budapest.

Mindszenty Gedeon 1864: *A Boldogságos Szűz Mária hava. Imakönyv májusi ájtatoskodók számára.* Eger.

Orosz István 1923: *Májusi hangok.* Jászberény.

Szigly Károly 1846: *Mária Vezér-csillag.* Székes-Fejérvár.

³² Ditsőséges Nepomuki Sz. Jánosnak 1805; Kilencz-napi tisztelete 1809; Pest. Magyar Szion 1838. június 28. 203.; Rác 1991: 312.

³³ Napjainkban szokásos formája: Praeatorator 2009: 73–74.

- Vermeersch, Arthur 1926: *A Szűzanya hónapja. Elmélkedések május hó minden napjára*. Kalocsa.
- Zádori Ev. János 1886: *Máriahavi Nefelejts, imakönyv a májusi ájtatosság idejére*. Bécs–Esztergom.
- Zeliger Vilmos (é. n.): *Mária virágai. Májushavi 16 szent elmélkedés*. Budapest.
- Emlékirat az angolkisasszonyok egri intézete templomában tartott májusi ájtatosság 25 éves jubileuma alkalmával. Egri Egyházmegyei Közlöny 1885 (17.) 77–78.
- Literaturai Szemle. Szion, 1838. július 19. 20.
- Pest. Magyar Szion 1838. június 28. 203.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Az angolkisasszonyok egri intézetének kápolnája*. (é. n.): <https://gallery.hungaricana.hu/hu/SzerencsKepeslap/1371473/> – utolsó letöltés: 2025. június 20.
- Az angolkisasszonyok egri intézetének oltára*. (é. n.): <https://bedo.hu/kepek/adat/papir/216/0383.jpg> – utolsó letöltés: 2025. június 20.
- Breznay Imre 1935: *Mult és jelen. Az angolkisasszonyok egri házának története. Különlenyomat az Egri Katolikus Tudósító 1935. évi 3. és 4. számából*. Eger.
- Gy. Gömöri Ilona 2021: „Szűzanya iránti tiszteletből...” A májusi litániák hagyománya Hevesen és környékén. *Hevesi História*. https://hevesihistoriak.blog.hu/2021/05/10/_szuzanya_iranti_tiszteletbol_a_majusi_litaniak_hagyomanya_hevesen_es_kornyeken – utolsó letöltés: 2025. június 20.
- Hetény János 2011: *A magyarok Máriája: Mária-tiszteletünk teológiája és néprajza*. Szent István Társulat, Budapest.
- Katus László 1991: A magyar katolicizmus a XVIII–XIX. században. In: Somorjai Árpád Ádám – Zombori István – Alzati Cesare (szerk.): *A Katolikus egyház Magyarországon*. (Ecclesia sancta 1.) Magyar Katolikus Püspöki Kar Egyháztörténeti Bizottsága, Budapest, 59–74.
- Kelemen Dávid 2015: Az 1848-as római katolikus nemzeti zsinat győri egyházmegyei előkészítése. *EGYHÁZTÖRTÉNETI SZEMLE* (16.) 2. 29–59.
- Kósa László 1995: A vallási közönyösség növekedése Magyarországon a XIX. században. In: Kövér György (szerk.): *Magyarország társadalomtörténete I. A reformkortól az első világháborúig, 2. kötet*. (Történeti Szociológiai Könyvtár; I/2.) Tankönyvkiadó, Budapest, 250–267.
- Praeorator: liturgikus vezérkönyv*. 2009: Szent István Társulat, Budapest.
- Rácz Imre 1991: *Arló, Borsodszentgyörgy, Járdánháza, Hódoscsépány története egyházi levéltári források tükrében*. Miskolc.

- Radó Polikárp 1960: Májusi ájtatosságok. *VIGILIA* (25.) 5. 300–302.
- Szigeti Jenő 2004: A protestáns népi vallásosság XIX. századi válsága. In: Lackovits Emőke S. – Mészáros Veronika (szerk.): *Népi vallásosság a Kárpát-medencében 6: Konferencia Pápán, 2002. június*. Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság, Veszprém, 175–181.
- Szilárdfy Zoltán 1997: *A magánáhítat szentképei a szerző gyűjteményéből II. 19–20. század*. (Devotio Hungarorum 4.) JATE Néprajzi Tanszék, Szeged.
- Tamási Zsolt-József 2013: *Az 1848-as erdélyi római katolikus egyházmegyei zsinat*. Gondolat, Budapest.
- Tengely Adrienn 2020: A vallási élet problémái a 19. század közepén az Egri egyházmegyében. In: Horváth István (szerk.): *Népi vallásosság és hitélet az Egri egyházmegyében a 18–21. században*. Egri Érseki Vagyonkezelő Központ, Eger, 51–61.
- Tengely Adrienn 2021: Az egri egyházmegyei papság hitéleti reformjavaslatai 1848-ban. In: Csibi Norbert – Forgó András – Gőzsy Zoltán (szerk.): *Katolikus egyházi társadalom Magyarországon a 19. században*. (Pécsi Egyháztörténeti Műhely 13.) META Egyesület, Pécs, 231–286.